

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI DIN CLUJ-NAPOCA, FACULTATEA DE  
ISTORIE ȘI FILOSOFIE, SECȚIA ISTORIE, CATEDRA DE ISTORIE  
CONTEMPORANĂ ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

**Transformări instituționale în viața culturală  
maghiară din Transilvania în perioada 1944–1948**

**Rezumatul tezei de doctorat**

Conducător științific: **prof. univ. dr. Csucsuja István**

Doctorand: **Murádin János Kristóf**

CLUJ-NAPOCA

2010

Teza mea de doctorat cu titlul „*Transformări instituționale în viața culturală maghiară din Transilvania în perioada 1944–1948*” încearcă să ofere o sinteză despre instituțiile culturale maghiare din Transilvania în primii ani postbelici.

În deceniile erei comuniste cercetarea amănunțită a acestei tematici nu era posibilă; despre viața culturală a minorității maghiare în primii ani postbelici puteau să apară doar studii științifice care tratau câte un anumit segment al domeniului respectiv. Astfel, în ultimii ani s-a prezentat tot mai accentuat necesitatea elaborării unei analize sintetizatoare, care să acopere toate laturile schimbărilor instituționale ale vieții culturale maghiare din Transilvania în perioada respectivă. Scopul tezei mele de doctorat este așadar efectuarea unei astfel de cercetări amănunțite în tema respectivă.

Faptul că intervalul de timp dintre anii 1944–1948 acoperă perioada de tranziție de după cel de al doilea război mondial, mi-a oferit posibilitatea cercetării unei epoci pline de evenimente, în decursul căruia o formă mai veche de cultură a ajuns în ultima sa fază de desființare, iar concomitent cu aceasta au fost depuse bazele unei noi concepții culturale. În strânsă legătură cu acest proces de transformare generală, pe parcursul primilor ani postbelici, a avut loc o amplă restructurare a instituțiilor culturale, în decursul căruia, o serie de instituții tradiționale s-au desființat, locul lor fiind preluat de către altele noi, dintre care câteva există și astăzi.

În esență, viața culturală poate fi percepută ca fiind un ansamblu compus din două domenii majore: viața artistică și cea științifică. Primul cuprinde diferitele ramuri artistice: arta dramatică, arta plastică, literatura etc., în timp ce, cel de al doilea acoperă pe de o parte cercetările științifice și activitatea academică, iar pe de altă parte, învățământul superior. Așadar, compoziția tezei de doctorat, este concepută în așa fel, încât să corespundă acestei împărțiri. Din cele cinci capitole, primele trei tratează domeniile vieții artistice, iar ultimele două părți sunt dedicate prezentării activităților științifice.

## **Cuprinsul tezei de doctorat**

### **Întroducere**

#### **CAPITOLUL I.**

##### **Teatrele maghiare din Transilvania în perioada 1944–1948**

- I/1. Teatrul maghiar din Cluj
- I/2. Teatrul maghiar din Oradea
- I/3. Teatrul maghiar din Satu Mare
- I/4. Teatrul maghiar din Baia Mare
- I/5. Teatrul maghiar din Tîrgu Mureș
- I/6. Teatrul maghiar din Sfântu Gheorghe
- I/7. Teatrul maghiar din Arad
- I/8. Teatrul maghiar din Timișoara

#### **CAPITOLUL II.**

##### **Societăți și instituții maghiare de artă plastică din Transilvania în perioada 1944–1948**

- II/1. Viața artistică maghiară și instituțiile de artă plastică în Transilvania între anii 1940–1944
- II/2. Conflictele interne și reorganizarea instituțională în cadrul vieții artistice maghiare din Transilvania între anii 1944–1948
- II/3. Primele forme de instituționalizare ale învățământului artistic în Transilvania la începutul perioadei postbelice
- II/4. Institutul Maghiar de Artă
- II/5. Noile cerințe ideologice și instaurarea dogmatismului în viața artistică maghiară din Transilvania

### **CAPITOLUL III.**

#### **Viața literară, editurile și presa maghiară din Transilvania în perioada 1944–1948**

III/1. Viața literară maghiară din Transilvania

III/2. Ediția de cărți în limba maghiară din Transilvania

III/3. Presa maghiară din Transilvania

### **CAPITOLUL IV.**

#### **Universitatea maghiară din Cluj în perioada 1944–1948**

IV/1. Înființarea și etapele de funcționare ale universității maghiare din Cluj până în 1944

IV/2. Universitatea maghiară la răscruce de drumuri

IV/3. Înființarea Universității „Bolyai” din Cluj

IV/4. Prima perioadă de funcționare a Universității „Bolyai” din Cluj între anii 1945–1947

IV/5. A doua perioadă de funcționare a Universității „Bolyai” din Cluj între anii 1947–1948

### **CAPITOLUL V.**

#### **Instituțiile cultural-științifice maghiare din Transilvania în perioada 1944–1948**

V/1. Societatea Muzeului Ardelean

V/2. Societatea Maghiară de Cultură din Transilvania

V/3. Societatea Economică Maghiară din Transilvania

V/4. Societatea Carpatină Ardeleană

### **Concluzii**

### **Bibliografie**

**Anexa I.** Cronologia evenimentelor și a transformărilor instituționale în viața culturală maghiară din Transilvania între anii 1944–1950

**Anexa II.** Documente inedite și fotografii arhive legate de instituțiile culturale maghiare din Transilvania între anii 1944–1948

**Cuvinte-cheie:** viață culturală, domenii culturale, artă, știință, război mondial, perioada postbelică, administrație militară, societate, centre urbane, continuitate, menținere, tranziție, transformare, schimbare, adaptare, dezvoltare, bază instituțională, restructurare instituțională, reorganizare instituțională, structură organizatorică, conducere, înființare, funcționare, activitate, vitalitate, optimism, subvenționare, purificare, analiză, suspendare, propagandă, influență, ideologie, tipare ideologice, dogme, socialism, comunism, putere politică, dictatură, centralizare, uniformizare, realism, forme conjuncturale de creație artistică, activiști, lupta de clasă, dușmanii de clasă, clasa burgheză, chiaburi, clasa muncitorească, mișcarea muncitorească, rămășițe burgheze, teatru, operă, expoziție, viață literară, reviste, edituri, presă, universitate, facultate, instituție de învățământ superior, imobile universitare, transferare, corp profesoral, proces didactic, intelectuali, formarea de cadre, societăți cultural-științifice, colecții muzeale, activitate științifică, cercetare științifică, restrângere, dizolvare, desființare.

## Sursele folosite în timpul cercetării

Sursele folosite în scopul redactării tezei de doctorat pot fi grupate în următoarele mari categorii: izvoare de arhivă inedite, documente și manuscrise inedite, izvoare legislative, colecții de documente, volume generale și speciale, studii și articole speciale, presa contemporană, memorii și în sfârșit, interviuri.

Luând pe rând fiecare dintre acestea, în cazul izvoarelor de arhivă inedite trebuie să menționăm faptul, că perioada în discuție nu era favorabilă păstrării acestora în număr mare. În timpul derulării evenimentelor de război pe teritoriul Transilvaniei, o mare parte dintre documentele de arhivă a fost distrusă sau s-a deteriorat în mod semnificativ. Sunt cunoscute cazuri, în care arhiva unei instituții a fost distrusă însuși de către personalul acestuia, aflat într-o stare de panică generală, înainte de ajungerea frontului în preajma localității în care se afla sediul organizației. Astfel s-a întâmplat între altele și în cazul patrimoniului de arhivă al Breslei „Barabás Miklós” din Cluj, care a fost distrus aproape în totalitate de către secretarul Sándor Szolnay la începutul lunii octombrie 1944.

Pe lângă aceasta, arhiva mai multor instituții culturale maghiare din Transilvania de Nord a fost împachetată și trimisă la Budapesta și în orașele din vestul Ungariei, în urma ordinului general de evacuare emis de către autoritățile maghiare la 2 septembrie 1944. Dintre acestea multe fonduri arhivistice nu au ajuns niciodată la destinație, deoarece au fost distruse în timpul luptelor, sau din cauza transportării necorespunzătoare. Iar, în mod asemănător, și o parte dintre documentele de arhivă ajunse în sfârșit în localitățile indicate, ulterior s-a deteriorat datorită condițiilor precare de depozitare. Această soartă au avut de altfel și câteva fonduri din arhiva Universității „Francisc Iosif I”, ajunse în orașul Keszthely în Ungaria, unde în subsolul castelului Festetich au suferit daune semnificative din cauza umezelii.

După sfârșitul războiului, o parte din patrimoniul de arhive ajunsă în Ungaria a fost retrocedată de către statul maghiar instituțiilor culturale maghiare din Ardeal. Astfel s-a întâmplat de exemplu în cazul arhivei teatrului maghiar din Cluj. Fondurile readuse

însă au fost selecționate de către personalul instituțiilor respective, cu scopul de a elimina dintre ele acele documente care eventual puteau să fie folosite de către noii deținători ai puterii politice împotriva unora dintre foștii conducători sau angajați. Majoritatea documentelor scoase din arhive au fost distruse, iar altele s-au păstrat în proprietate privată și accesul la ele este destul de greu. Astfel, fondurile de arhivă păstrate până astăzi sunt în multe cazuri incomplete.

Documentele care nu au fost restituite de către guvernul maghiar în primii ani postbelici, au fost cu timpul incluse în diferite fonduri din Arhivele Statului aflat la Budapesta (Magyar Országos Levéltár). O serie de documente valoroase au fost păstrate în fondurile Ministerului Afacerilor Externe (Külgügyminisztériumi Iratok. Békeelőkészítő Osztály Iratai), și în Colecția Contemporană din Fondul Ministerului Cultelor și a Educației Naționale (Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Jelenkori Gyűjtemény). Acestea sunt accesibile cercetătorului și ajută la completarea datelor referitoare la funcționarea diferitelor instituții culturale, mai ales datorită faptului, că acestora le sunt adăugate rapoartele reprezentanților diplomatici ale statului maghiar din România, care conțin observații și evaluări deosebit de interesante, legate de funcționarea instituțiilor culturale maghiare din Ardeal în perioada postbelică. Aceste rapoarte de sinteză și analize tratează mai ales universitatea maghiară din Cluj, Societatea Muzeului Ardelean și Societatea Economică Maghiară din Transilvania.

În ceea ce privește arhivele din România, cele mai importante surse arhivistice legate de instituțiile culturale maghiare din Transilvania sunt deținute de către Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale Române, datorită faptului, că o mare parte dintre acestea a avut sediul la Cluj. Pe lângă Fondul Teatrului Maghiar din Cluj, care conține date despre instituția teatrală respectivă până în anul 1944, și astfel ajută la alcătuirea unei imagini concrete despre funcționarea imediat anterioare a acestuia, este deosebit de important Arhiva Societății Muzeului Ardelean, care începând din anul 2008 este pusă la dispoziția cercetătorilor. Mai multe date despre transformările instituționale în viața culturală maghiară din Transilvania pot fi extrase din Fondul Arhivei orașului Cluj și a prefecturii clujene și din cel al Serviciului Secret de Informații Cluj-Turda. Tot atunci, Fondul personal Kristóf György și cel al Colecției personale Kelemen Lajos ne oferă o serie de alte informații importante legate de universitatea maghiară din Cluj și de

activitatea culturală a celor două personalități, membrii ai mai multor organizații culturale.

Alte surse de arhive din România deosebit de importante în acest domeniu sunt următoarele: Fondul Documentelor Institutului de Medicină și Farmacie din cadrul Direcției Județene Mureș ale Arhivelor Naționale Române, care conține cele mai importante documente legate de fosta Facultate de Medicină a Universității „Bolyai” și Fondul Arhivei Primăriei Orașului Baia Mare împreună cu cel al Coloniei și Școlii de Pictură din Baia Mare din cadrul Direcției Județene Maramureș ale Arhivelor Naționale Române, care ne oferă informații prețioase despre colonia de artă și școala liberă de pictură din orașul respectiv.

Totodată, dintre arhivele aflate în posesia instituțiilor culturale, cea a Teatrului Maghiar de Stat Cluj dispune incontestabil de cel mai bogat material arhivistic, care conține între altele afișuri originale, procese verbale încheiate la ședințele conducerii instituției, repertoriile diferitelor stagioni teatrale și mai multe statistici referitoare la bugetul teatrului și la numărul publicului care a vizionat spectacolele teatrale.

În timpul cercetării, am completat izvoarele arhivistice folosite cu câteva documente și manuscrise inedite, referitoare la diferitele instituții culturale. Astfel, în cazul teatrului maghiar din Cluj au fost de mare ajutor documentele originale aflate în posesia actorului Endre Senkálcsy, iar în cazul instituțiilor maghiare de artă plastică cele din posesia succesorilor pictorilor Sándor Szolnay, Gábor Miklóssy, Zoltán Kovács și Irma Brósz.

În ceea ce privește izvoarele editate în domeniul vieții culturale maghiare ardelenesti între anii 1944–1948, ele arată o largă varietate. Între acestea o importanță deosebită au cinci colecții de documente, dintre care trei ne oferă date esențiale legate de diferite segmente ale vieții culturale. Astfel, colecția de documente cu titlul de „*A Helikon és az Erdélyi Szépművés Céh levelesládája (1924–1944)*” (Correspondența Societății Literare „Helikon” și a editurii Breasla Beletristică Ardeleană 1924–1944), apărută la București în 1979, conține o serie de procese verbale și scrisori ale personalităților marcante din viața literară maghiară până la sfârșitul celui de al doilea război mondial. În mod asemănător, volumul intitulat „*A nagybányai művészet és művésztelep a magyar sajtóban 1919–1944. Dokumentumok a nagybányai művésztelep*”

*történetéből*” (Arta și Colonia de Artă băimăreană în presa maghiară contemporană 1919–1944. Documente din istoria Coloniei de Artă din Baia Mare), editată la Miskolc în Ungaria în anul 2000, dispune de o culegere remarcabilă de articole și documente referitoare la ultima fază de funcționare a coloniei de pictură din Baia Mare. Iar ultima ediție de acest fel, cu titlul „*Erdély magyar egyeteme 1944–1949*” (Universitatea maghiară a Transilvaniei 1944–1949), care a fost publicată în două volume la Tîrgu Mureș în anul 1995, ne oferă date amănunțite legate de funcționarea universității maghiare din Cluj în primii ani postbelici.

Totodată, celelalte două colecții de documente, întitulate „*Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945–1955)*”, și respectiv „*Revízió vagy autonómia. Iratok a magyar–román kapcsolatok történetéből (1945–1947)*” (Revizie sau autonomie. Documente din istoria relațiilor maghiaro–române (1945–1947), care au fost editate la Cluj și la Budapesta în 2002 și în 1998, reprezintă și ele izvoare prețioase în cercetarea istorică, contribuind cu câteva date și elemente interesante, referitoare la fiecare domeniu al vieții culturale maghiare din Transilvania.

Pe parcursul documentării istoricului în această tematică sunt la fel de importante și sursele legislative, adică numerele apărute din „*Monitorul Oficial*” între 1944 și 1948. Iar pe lângă acesta, în unele cazuri poate fi de folos și „*Buletinul Oficial al Republicii Populare Române*” din 1949–1950, sau „*Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române*” de la începutul anilor cincizeci, deoarece acestea descrie soarta ulterioară a acelor instituții culturale maghiare, care nu au fost desființate în 1948.

Între izvoarele contemporane evenimentelor și transformărilor petrecute în viața culturală a minorității maghiare din România între 1944 și 1948, un loc aparte îl ocupă presa maghiară contemporană. Cotidianele locale apărute începând din 1944–1945 la Cluj („*Világosság*”, „*Erdély*”, „*Erdélyi Szikra*”, „*Igazság*” și „*Egység*”), la Oradea („*Népakarat*”), la Satu Mare („*Szabad Élet*”), la Tîrgu Mureș („*Szabad Szó*”) și la Brașov („*Népi Egység*”), precum și gazeta centrală de limbă maghiară din București („*Romániai Magyar Szó*”), apărută începând din 1947, conțin o abundență de articole în domeniul vieții culturale și o serie de reportaje și interviuri cu renumiți artiști, actori și scriitori. Pe lângă acestea, în revista literară „*Utunk*” începând din 1946 sunt tratate în mod amănunțit problemele vieții literare maghiare. Cu toate acestea însă, informațiile provenite din presa

contemporană nu pot fi considerate autentice din toate punctele de vedere, ele fiind profund marcate de către viziunea politico-culturală a ziariștilor sau a autorilor articolelor. În același fel, apartenența organului de presă la vreunul dintre partidele politice, lasă de asemenea o amprentă de subiectivism în conținutul acestuia. Așadar, în cele mai multe cazuri, eram nevoit de a compara datele obținute din cea mai largă sursă în tematica tezei de doctorat, cu datele asemănătoare, extrase din alte tipuri de izvoare.

Cât privește bibliografia parcursă în timpul cercetării, aceasta conține pe de o parte lucrări generale care tratează câte un domeniu major din viața culturală, iar pe de altă parte, volume, studii și articole speciale, referitoare la diferite instituții culturale. Între lucrările generale trebuie să menționăm volumul lui Lajos Kántor și József Kötő, intitulat „*Magyar színház Erdélyben (1919–1992)*” (Teatrul maghiar din Transilvania 1919–1992), apărută la București în 1994, care este o remarcabilă descriere a rețelei de instituții teatrale maghiare din Transilvania. Tot astfel, cartea lui András B. Kovács, cu titlul de „*Szabályos kivétel. A romániai magyar oktatásügy regénye: 1918, 1944–1948, 1996*” (Excepție regulamentară. Romanul învățământului în limba maghiară din România: 1918, 1944–1948, 1996), apărută în 1997 este de asemenea un volum de bază în ceea ce privește istoria învățământului superior în limba maghiară din România.

Aceeași importanță îl are volumul sintetizator, scris de către Lajos Kántor și Gusztáv Láng, în domeniul vieții literare maghiare ardelenesti postbelice, care poartă titlul de „*Romániai magyar irodalom 1945–1970*” (Literatura maghiară din România 1945–1970). Deși aceasta a văzut lumina tiparului încă în 1971, totuși, tratează evenimentele petrecute la cel mai înalt nivel de obiectivitate, posibil în vremea respectivă, încercând în același timp să elimine din text conotațiile politice.

Dintre volumele și studiile speciale în număr mare, care tratează câte o instituție aparte, menționăm aici doar câteva dintre cele mai importante. Monografia despre teatrul maghiar din Cluj al lui Jenő Janovics, intitulată „*A Hunyadi téri színház*” (Teatrul de pe piața Hunyadi), apărută la Cluj în anul 2001, ne oferă o imagine clară despre această instituție, și totodată oglindește percepția directorului renumit de odinioară a teatrului despre arta dramatică.

În mod asemănător, este relevantă culegerea de studii legate de Universitatea „Bolyai” din Cluj cu titlul de „*A Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem 1945–1959*”

(Universitatea „Bolyai” din Cluj 1945–1959), editată la Budapesta în 1999, deoarece, ea conține o serie de scrieri și memorii ale foștilor conducători ai instituției și ale profesorilor renumiți din cadrul universității.

Unele dintre aceste studii speciale au ca temă istoria unor instituții necercetate încă în mod științific. Un astfel de studiu este cel al lui Ferenc Kovács, intitulat „*Három évad Nagybányán. Rapszodikus jegyzetek egy művészegyüttes indulásáról (1953–1956)*”, (Trei stagii la Baia Mare. Însemnări rapsodice despre începuturile de drum ale unei echipe de actori 1953–1956), publicat la Baia Mare în 1997, care tratează scurta istorie a teatrului maghiar din Baia Mare, și ca atare este o deschidere de drum în domeniul respectiv.

Alte studii speciale reprezintă continuarea unor volume mai vechi, apărute despre câte o instituție culturală. Un astfel de caz este cel al studiului lui György Gaal, cu titlul „*A 110 éves EMKE*” (Cei 110 ani ai Societății Maghiare de Cultură din Transilvania), care poate fi considerată ca fiind o adăugare importantă cu noi date și informații la volumul de prestigiu al lui József Pákéi Sándor, intitulat „*Az EMKE megalapítása és negyedszázados működése 1885–1910*” (Înființarea Societății Maghiare de Cultură din Transilvania și primele douăzeci și cinci de ani de funcționare ale acestuia), apărut la Cluj încă în 1910. Aceste două ediții ne oferă o imagine completă, cu multe amănunte despre Societatea Maghiară de Cultură din Transilvania, ajutând în mare măsură istoricul în analizarea și evaluarea funcționării instituției respective.

În abordarea tematicii tezei de doctorat, pe lângă volumele și studiile științifice, am mai utilizat și câteva memorii publicate în ultimii ani. Desigur, în majoritatea cazurilor, aceste surse sunt marcate profund de subiectivism, fapt pentru care, le-am folosit doar pentru a adăuga niște date mai puțin importante la baza de informații pe care am obținut-o mai înainte, și când era posibil, am comparat cele extrase din memorii cu date provenite din alte surse, considerate mai autentice.

Totuși, trebuie să menționez aici faptul, că din alte puncte de vedere, unele memorii mi-au fost de mare folos, deoarece, au redat atmosfera generală a perioadei în discuție, făcând posibil o familiarizare profundă cu trecutul studiat, ceea ce este esențial pentru un istoric în munca sa de cercetare. Astfel de memorii prețioase sunt pe de o parte, cele ale lui Edgár Balogh, intitulate „*Szolgalatban 1935–1944*” (În serviciu. Memorii

1935–1944), care au fost editate deja în 1978, și reprezintă oglinda ideilor unui politician și scriitor cu orientare politică de stânga, iar pe de altă parte, cele ale lui Béla Bethlen, cu titlul de „*Észak-Erdély kormánybiztosa voltam*” (Am fost comisarul guvernamental al Transilvaniei de Nord), publicate puțin mai târziu, în 1989, și care arată percepția politică a unui lider de centru-dreapta. Prin folosirea paralelă a celor două volume, am avut ocazia să cunosc aceeași evenimente, tratate din două puncte de vedere diferite, și astfel, puteam să creez în mare măsură o imagine obiectivă despre viața culturală a anilor 1944–1948.

Totodată însă, folosirea altor memorii era posibilă doar cu o serioasă critică, deoarece textul lor era conceput în așa fel, încât să genereze o imagine deformată, care pune autorul în mijlocul evenimentelor petrecute, canalizând atenția asupra acestuia, chiar și atunci, când în realitate, el nu a ocupat astfel de poziții centrale, hotărâtoare în viața culturală. Acest caracter am depistat între altele și în cazul memoriilor voluminoase ale lui István Katona Szabó, apărute în 1990 cu titlul de „*A nagy remények kora. (Erdélyi demokrácia 1944–1948)*” (Epoca marilor speranțe. Democrația ardeleană 1944–1948).

În sfârșit, profitând de ocazia că unii dintre participanții activi la evenimentele culturale din perioada cercetată mai sunt în viață și astăzi, am încercat să realizez cât mai multe interviuri cu aceștia. În mod evident, cei intervievați erau cu toții oameni în vârstă, unul chiar peste 90 de ani. Totuși, am obținut de la ei câteva informații valoroase, și în unele cazuri am avut acces la documentele originale aflate în posesia lor, păstrate timp de mai multe decenii. Cel mai important interviu a fost luat cu directorul adjunct de ordinioară al teatrului maghiar din Cluj, actorul renumit, Endre Senkálzsky. Dar în același timp, interviurile realizate cu medicul specialist de O.R.L. dr. Éva Albert, arhivistul András Kiss, profesorul Elek Csetri, economistul Tamás Soó și ziaristul Ferenc László mi-au fost deasemenea de mare folos în cunoașterea amănunțită a dezvoltării și a transformărilor organizatorice interne ale celor mai importante instituții culturale maghiare din epoca studiată, cum ar fi: Teatrul Maghiar de Stat din Cluj, Facultatea de Medicină din Tîrgu Mureș a Universității „Bolyai”, Societatea Muzeului Ardelean, Societatea Maghiară de Cultură din Transilvania sau Ateneul „Józsa Béla”.

În procesul de evaluare a surselor – după cum am amintit mai înainte – am utilizat atât metode cantitative și comparative, cât și cea de „oral history”, încercând să realizez o documentare amănunțită și minuțioasă, bazată pe o largă varietate de surse, cu ajutorul

căruia, mai târziu, în timpul redactării tezei de doctorat, să ating nivelul necesar de obiectivism în ceea ce privește analizarea evenimentelor și a transformărilor instituționale petrecute. Iar prin aceasta, sper că am atins obiectivul principal al acestei lucrări, cel al alcătuirii unei sinteze adecvate și corecte din punct de vedere științific despre o temă atât de vastă cum este cea a vieții culturale maghiare din Transilvania în perioada de tranziție postbelică.

## Sintezele părților principale ale tezei de doctorat

La începutul tezei de doctorat se află o introducere în care sunt tratate obiectivele principale ale tezei, sursele folosite și metodologia cercetării, urmat apoi de câte o descriere scurtă și concisă a celor cinci capitole dedicate diferitelor domenii culturale.

În continuare, luând pe rând părțile principale ale tezei de doctorat, vom încerca să realizăm o descriere cât mai concretă a fiecăreia dintre acestea. În primul capitol, intitulat „*Teatrele maghiare din Transilvania în perioada 1944–1948*” am încercat să conturez o viziune de ansamblu asupra formării rețelei de instituții teatrale maghiare pe întreg teritoriul Ardealului după cel de al doilea război mondial. Astfel, în acest capitol, structurat în opt subcapitole, este descris în mod amănunțit viața teatrală maghiară din Transilvania, în cadrul căruia se concentrează asupra prezentării celor opt teatre maghiare din Cluj, Oradea, Baia Mare, Satu Mare, Tîrgu Mureș, Sfântu Gheorghe, Arad și Timișoara, existente în perioada respectivă, sau fondate în anii imediat următori. Pe parcursul capitolului respectiv dezvoltarea diferitelor instituții teatrale este prezentată printr-o focusare regională, evaluând astfel divergențele teritoriale ale artei dramatice maghiare ardelenesti.

Pe lângă evaluarea activității instituțiilor teatrale, se concentrează și asupra diferitelor modele de scenă și componente de repertoriu, cuprinse pe paleta artei dramatice maghiare din România. Un alt scop al acestui capitol este, deasemena, prezentarea încercărilor fiecărui director de teatru de a crea un stil teatral propriu, concomitent cu dorința continuă de a păstra tradiția literară și de artă dramatică maghiară. Toate acestea în condițiile în care, autoritățile comuniste în spectrul cultural le atribuiau teatrelor maghiare vechi, precum și a celor nou înființate, rolul de prim susținători propagandistici.

Paralel cu obiectivele prezentate mai sus, am încercat să realizez și o evaluare a condițiilor materiale ale fiecărei teatru maghiar din Transilvania, în intervalul anilor 1944–1947, de la sfârșitul războiului, până la apariția noii legi teatrale în vara anului 1947.

Problema formării noilor generații de actori și artiști este tratată de asemenea în cadrul acestui capitol. După 1944 se urmărea alcătuirea unui nou tip de actori, loiali regimului, drept pentru care, a fost creat un nou sistem de educație, marcat și dirijat de ideologia comunistă. Acest program cultural-educational în cazul minorității maghiare din Transilvania a început cu înființarea *Școlii Superioare de Stat Maghiar de Artă Muzicală și Teatrală* (Állami Magyar Zene- és Színművészeti Főiskola) la Cluj în octombrie 1946, și s-a desăvârșit după doi ani, în 1948, prin transformarea acestei instituții în *Institutul de Artă* (Művészeti Intézet) cu limbă de predare maghiară și română.

În sfârșit – cu scopul creării unei imagini cuprinzătoare despre rețeaua instituțională de artă dramatică maghiară din Ardeal – în cadrul acestui capitol este descris și procesul de întemeiere a Operei Maghiare de Stat din Cluj. Deschiderea oficială a acestei instituții culturale în centrul urban de pe malul Someșului, petrecută la sfârșitul anului 1948, era o mare realizare a epocii respective, deoarece aceasta era singurul așezământ cultural de acest gen al maghiarimii din Transilvania, și ca atare, înființarea și funcționarea sa în capitala spirituală a Ardealului avea o importanță deosebit de mare.

Cel de al doilea capitol, intitulat „*Societăți și instituții maghiare de artă plastică din Transilvania în perioada 1944–1948*” este structurat în cinci subcapitole, și are ca scop prezentarea diferitelor societăți și instituții maghiare de artă plastică din Ardeal, pornind de la desființarea celor tradiționale din perioada interbelică (Breasla „Barabás Miklós”) și ajungând până la întemeierea forului unic al tuturor artiștilor plastici din țară (Uniunea Artiștilor Plastici din România). În primul subcapitol al acestei părți ale tezei este descrisă situația generală a vieții artistice maghiare în perioada războiului, adică în anii imediat premergători epocii studiate mai amănunțit. Iar în cadrul acestuia se concentrează pe de o parte asupra instituțiilor maghiare de artă plastică din Transilvania între anii 1940–1944 și pe de altă parte, asupra pierderilor comunității artistice maghiare din Ardeal datorate evenimentelor celui de al doilea război mondial.

În următorul subcapitol sunt descrise diferitele conflicte interne în rândul comunității artiștilor maghiari între anii 1944 și 1948, precum și diferitele încercări de reorganizare instituțională a vieții artistice maghiare din Transilvania în perioada respectivă. Între aceștia cele mai importante erau *Uniunea Artiștilor Plastici din Cluj*,

*Secția de Artă a Ateneului „Józsa Béla” și Sindicatul Mixt al Artiștilor, Scriitorilor și Ziariștilor* care subvenționau organizarea expozițiilor contemporane și finanțau diferitele instituții de învățământ artistic.

O temă aparte a acestui capitol este prezentarea instituțiilor locale de învățământ artistic în limba maghiară din Transilvania. În primul rând se concentrează asupra renumitei Colonii de Artă și Școlii de Pictură din Baia Mare, care în anul 1944 a ajuns la apogeul funcționării sale. În continuare sunt tratate noile așezământe maghiare de învățământ artistic din Transilvania, și anume: *Cursul Orășenesc de Arte Plastice* din Tîrgu Mureș, *Conservatorul Muzical și Școala de Artă Plastică* din Oradea și *Școala Liberă de Artă Plastică a Ateneului „Józsa Béla”* din Cluj, care au asigurat continuitatea învățământului artistic în limba maghiară din Ardeal.

În cele ce urmează, un întreg subcapitol este dedicat *Institutului Maghiar de Artă* din Cluj, care era fără îndoială cea mai prestigioasă instituție de pedagogie artistică din Transilvania în perioada discutată.

Ultimul subcalitol al capitolului al doilea constă din descrierea raportului comunității artiștilor maghiari cu regimul politic și totodată, este și o trecere în revistă a diferitelor elemente majore ale concepției regimului legată de rolul și locul artei plastice în viața culturală, precum și o analiză a tiparelor ideologice introduse în procesul de creație artistică. Prin acestea se urmărește crearea unei imagini cuprinzătoare despre situația în care se afla viața artistică maghiară din Transilvania în primii ani postbelici.

În continuare, capitolul al treilea, intitulat „*Viața literară, editurile și presa maghiară din Transilvania în perioada 1944–1948*” acoperă, pe de o parte viața literară maghiară ardeleană, iar pe de altă parte, este o trecere în revistă a activității editoriale și a presei maghiare din Transilvania în perioada discutată. Fiecăreia dintre aceste trei domenii ale vieții literare îi este dedicat câte un subcapitol.

Descriind în mod amănunțit transformările instituționale ale vieții literare în primii ani postbelici, capitolul respectiv are ca scop prezentarea procesului redirectionării activității literare, petrecută între anii 1944 și 1948. Prin atragerea atenției asupra dizolvării și autodesființării societăților literare tradiționale (*Breasla Beletristică Ardeleană, Societatea Literară „Helikon”* etc.) la cumpăna anilor 1944–1945, se urmărește de fapt demonstrarea sfârșitului unei perioade din istoria literaturii maghiare

ardelenești, și prezentarea începutului unei noi ere, marcată de întemeierea unor noi tipuri de asociații și instituții literare, precum a fost *Uniunea Scriitorilor Maghiari din România*.

Cel de al doilea subcapitol, oferă o prezentare mai amănunțită a activității editoriale dintre anii 1944–1948, focusând asupra caracteristicilor și programului de lucru ale celor mai importante edituri maghiare din România, și anume: *Ateneul „Józsa Béla”*, *Colegiul „Móricz Zsigmond”* și *Societatea Studențească „Méhkas”*. Luând în șir aceste edituri maghiare existente în acest interval de timp în Transilvania, în această parte a tezei se urmărește realizarea unei evaluări analitice ale acestora, concentrând asupra caracterului edițiilor apărute în primii ani postbelici. Deși fiecare dintre aceste instituții cuprindea pe lângă cea editorială și alte laturi de activitate culturală, totuși având în vedere condițiile economice deosebit de precare de după sfârșitul războiului, realizările acestora pe planul ediției de cărți și volume este cu totul remarcabilă, mai ales dacă luăm în considerare faptul, că nici una dintre ele nu dispunea de finanțare statală.

În sfârșit, ultimul subcapitol al acestei părți ale tezei este o trecere în revistă cât de completă posibil al diferitelor organe de presă în limba maghiară din Transilvania, existente între anii 1944 și 1948. După caracterul lor specific, periodicele postbelice pot fi grupate în patru mari categorii: cele de tip mai moderat, care erau organele de presă ale Partidului Social Democrat și ale Uniunii Populare Maghiare (în continuare U.P.M.), cele de orientare extremă stânga, aflate sub dirijarea Partidului Comunist Român (în continuare P.C.R.), cele care încercau să continue într-o oarecare măsură stilul și tradițiile antebelice, iar în final, cele înființate de către evreii reînțorși din lagărele de exterminare naziste, ale căror principală tematică a fost holocaustul și pedepsirea criminalilor de război, responsabili pentru aceasta.

Din prima categorie a organelor de presă în limba maghiară din Transilvania sunt tratate în teză următoarele: revista săptămânală „*Erdély*” (Ardealul) din Cluj și gazeta „*Népakarat*” (Voința Poporului) din Oradea. Tot atunci, dintre organele de presă ale U.P.M. sunt analizate revistele „*Világosság*” (Lumina) din Cluj, „*Népi Egység*” (Unitatea Populară) din Brașov, „*Szabad Szó*” (Cuvântul Liber) din Tîrgu Mureș și cea cu aceeași titlu din Timișoara, precum și săptămânalul „*Bányavidéki Világosság*” (Lumina din Regiunea Minelor) apărută la Baia Mare.

Totodată, între periodicele de limbă maghiară ale P.C.R. apărute în Transilvania în primii ani postbelici în această parte a tezei sunt prezentate următoarele: cotidianul „*Igazság*” (Dreptatea) și săptămânalul „*Falvak Népe*” (Lumea Satelor) din Cluj precum și gazeta „*Fáklya*” (Făclia) din Oradea.

În continuare, dintre organele de presă ale comunității evreiești din Ardeal în acest subcapitol se focusează asupra revistei lor principale, intitulată „*Egység*” (Unitatea) care a apărut la Cluj între anii 1946 și 1948.

În sfârșit, subcapitolul se încheie cu prezentarea amănunțită al noului organ de presă central în limba maghiară din România, intitulat „*Romániai Magyar Szó*” (Cuvântul Maghiar din România) care era înființată la sfârșitul anului 1947 cu sediul la București.

Așadar, luând pe rând revistele și cotidienele de limbă maghiară din Transilvania, prin descrierea amănunțită a acestora am avut ca scop demonstrarea diferitelor aspecte ale transformării rețelei organelor de presă maghiare ardelenesti, și în același timp am urmărit definirea legăturilor presei cu diferitele partide și organizații politice contemporane.

Ultimele două capitole ale tezei de doctorat sunt dedicate diferitelor domenii ale vieții științifice maghiare din Transilvania. Cel de al patrulea capitol al tezei, intitulat „*Universitatea maghiară din Cluj în perioada 1944–1948*”, acoperă problematica universității maghiare ardelenesti. Importanța tematicii respective se reflectă și din faptul, că aceasta este cel mai lung capitol al întregii lucrări, care cuprinde transformările instituționale în cazul universității maghiare din Cluj începând de la ultimul an academic 1943/1944 din perioada celui de al doilea război mondial, și ajungând până la apariția legii reformei învățământului din 3 august 1948.

Din cele cinci subcapitole ale acestei părți din teză, prima este o introducere în problematica universității maghiare din Cluj, care tratează originile acestei instituții de învățământ superior și îndeosebi înființarea și etapele de funcționare ale Universității „Francisc Iosif I” între 1872 și 1944. Totodată, funcționarea Universității „Regele Ferdinand I” la Cluj între anii 1919 și 1940 este și ea abordată pe scurt în cadrul acestei subcapitole. În mod asemănător, sunt descrise pe câteva pagini și activitățile pedagogice și științifice din cadrul Universității „Francisc Iosif I”, desfășurate la Cluj între 1940 și 1944.

În cel de al doilea subcapitol sunt descrise efectele negative ale războiului asupra vieții universitare, care au marcat deosebit de profund ultimul an academic 1943/1944 al Universității „Francisc Iosif I” din Cluj. În această parte a tezei am încercat să descriu atât formele tradiționale ale procesului didactic la nivel superior din cadrul acestei instituții, cât și situația generală materială și spirituală în care se afla universitatea la sfârșitul celui de al doilea mării conflagrații mondiale. Pe lângă consecințele imediate ale invaziei germane asupra Ungariei din martie 1944 și pierderile din rândul studențimii, cauzate de deportarea evreilor, în această parte a tezei sunt menționate distrugerile materiale cauzate de bombardarea orașului de pe malul Someșului, petrecută la 2 iunie 1944, și deasemenea, sunt prezentate urmările respectării ordinului de evacuare emis de către autoritățile militare maghiare, ceea ce în cazul Universității „Francisc Iosif I” s-a prezentat în transportarea instrumentelor și materialelor didactice prețioase, precum și a unei părți din arhiva instituției de învățământ superior în vestul Ungariei, unde datorită condițiilor necorespunzătoare de depozitare, acestea în mare măsură s-au deteriorat.

Pe lângă acestea, în acest subcapitol sunt descrise și cauzele principale ale hotărârii conducerii universității maghiare de a rămâne la Cluj în scopul continuării activității didactice și științifice, precum și primele contacte ale corpului profesoral și al studențimii maghiare cu profesorii și studenții Universității „Regele Ferdinand I” din Sibiu în toamna anului 1944. Tot atunci, în această parte a tezei sunt menționate condițiile materiale extrem de grele de la începutul anului 1945 cu care corpul profesoral și studențimea trebuia să se înfrunte în scopul reînceperii procesului didactic.

Următorul subcapitol este dedicat înființării Universității „Bolyai” din Cluj. În ceea ce privește această problemă, am concentrat asupra transformării structurii și organizării interne ale instituției de învățământ superior, conform cerințelor ideologice ale noului regim instaurat în toamna anului 1944, care a condus în cele din urmă la înființarea unei universități cu totul nou. Pe parcursul acestei părți ale tezei este descrisă în mod amănunțit pe de o parte problema împărțirii imobilelor universitare din Cluj între cele două universități maghiare și române, iar pe de altă parte este tratată procesul de formare al noului corp profesoral maghiar.

În continuare, pe parcursul celui de al patrulea subcapitol se concentrează asupra primelor două ani de funcționare a Universității „Bolyai” 1945–1947, iar în cadrul

acestora mai ales asupra situației materiale ale universității. Transferul Facultății de Medicină al Universității „Bolyai” la Tîrgu Mureș, și ulterior separarea acestuia în forma unei instituții autonome cu denumirea de Institutul de Medicină, constituie deasemenea o temă aparte, tratată în decursul acestui subcapitol. Tot astfel, o parte însemnată a acestui subcapitol este dedicat unei instituții de autoajutorare studentescă cu denumirea de Colegiul „Móricz Zsigmond”, ale cărui activitate s-a desfășurat la Cluj în strânsă legătură cu Universitatea „Bolyai” între anii 1945 și 1949.

În sfârșit, ultimul subcapitol începe cu o scurtă prezentare a reformei învățământului din 1948, prin care se urmărește pe de o parte demonstrarea reorganizării de mare anvergură petrecută în cadrul structurii interne ale universității maghiare, iar pe de altă parte, descifrarea noului rol atribuit de către regim instituției de învățământ superior în procesul formării de cadre. Transformarea universității după modelul sovietic de organizare instituțională constituie o temă aparte a acestui subcapitol, precum și descrierea reîntoarcerii în Ungaria ai profesorilor de cetățenie maghiară a universității din Cluj, petrecută între anii 1947–1953. Înlocuirea vechilor profesori cu noi protagoniști ai ideologiei comuniste și schimbările în conducerea instituției de învățământ superior la sfârșitul anilor patruzeci sunt prezentate ca fiind ultimele elemente ale procesului de tranziție dintre anii 1944–1948 în istoria universității maghiare din Cluj.

Ultimul capitol al tezei de doctorat intitulat „*Instituțiile cultural-științifice maghiare din Transilvania în perioada 1944–1948*” este o amplă trecere în revistă a instituțiilor maghiare de acest gen din Ardeal, existente în primii ani postbelici. Capitolul respectiv este structurat în patru subcapitole, fiecare tratând câte una dintre cele patru instituții cultural-științifice. Succesiunea subcapitolelor respectă importanța instituțiilor prezentate. Astfel, în primul subcapitol este descrisă în mod amănunțit organizația științifică de prestigiu, cu caracter academic al maghiarimii din Transilvania, *Societatea Muzeului Ardelean* (Erdélyi Múzeum-Egyesület–EME). Iar în cele ce urmează, în următoarele subcapitole sunt evaluate pe rând *Societatea Maghiară de Cultură din Transilvania* (Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület–EMKE), *Societatea Economică Maghiară din Transilvania* (Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület–EMGE) și în sfârșit, *Societatea Carpatină Ardeleană* (Erdélyi Kárpát-Egyesület–EKE). În cazul fiecăreia dintre aceste instituții am concentrat asupra descifrării rolului cultural și științific, a

prezentării situației generale materiale, a analizei activității și a realizărilor acestora, precum și a definiției raportului lor cu puterea politică în perioada 1944–1948. În străduința lor de a încorpora noile cerințe ideologice în programul lor cultural, fiecare dintre aceste instituții cultural-științifice a ajuns inevitabil în relație cu politicul, și în curând a fost subordonat de către acesta. Astfel, în mod treptat, instituțiile cultural-științifice au ajuns și ele simple instrumente în mâna puterii politice, pe care aceasta le-a folosit din plin în procesul impunerii noii sale politici culturale. Descrierea acestui proces de transformare a rolului și funcției acestor instituții în viața culturală maghiară din Transilvania reprezintă tema principală al capitolului respectiv.

În final, prin descrierea procesului de desființare a tuturor acestor instituții cultural-științifice între anii 1947–1950, am avut ca scop atragerea atenției asupra golului rămas după acestea în viața culturală maghiară din Transilvania, ceea ce nu putea să fie umplută decât după căderea regimului comunist în 1989, prin reînființarea acestor instituții și organizații în forma lor originală.

## Concluzii

Perioada de tranziție postbelică dintre anii 1944–1948, tratată în această teză de doctorat, din punctul de vedere al instituțiilor culturale ale minorității maghiare din România, reprezenta o epocă marcată de transformări de mare anvergură. În acești ani tulburați de la sfârșitul celui de al doilea război mondial, toate domeniile vieții omenești erau în curs de schimbare. Pe lângă problemele majore ale reorientării vieții politice sau a reconstrucției economice a țării de după marea conflagrație mondială, viața culturală în mod evident a ajuns pe planul al doilea. Iar în cazul minorităților, acest fenomen s-a prezentat desigur mult mai accentuat. Totuși, această scurtă perioadă postbelică a adus cu ea transformări esențiale și în ceea ce privește cultura în general, lăsându-și amprenta deosebit de vizibilă pe sistemul instituțional al acestui domeniu. În ceea ce privește viața culturală a națiunii maghiare din Transilvania, efectele schimbării de regim s-au materializat în dispariția formelor tradiționale de manifestare și organizare culturală, și în același timp, în apariția treptată a unei orientări culturale cu totul nouă.

Transformările din cadrul culturii maghiare minoritare, între anii 1944 și 1948 s-au prezentat pe două planuri: pe de o parte, în redefinirea profundă a rolului culturii în procesul de formare a societății, iar pe de altă parte, în restructurarea rețelei instituționale ale vieții culturale în scopul realizării acestei obiective. Integrarea treptată a țării în blocul est-european dirijat de către Uniunea Sovietică a avut o influență masivă asupra vieții culturale din România și în cadrul acestuia, asupra formelor de prezentare culturală a minorităților. Preluarea modelului sovietic în organizarea vieții culturale s-a petrecut deosebit de repede și fără eforturi semnificative de adaptare ale acestuia la condițiile speciale locale. Astfel, până la sfârșitul anilor patruzeci, concepția comunistă despre locul și rolul culturii în viața societății s-a impus sistematic în toate domeniile culturale, formând cu timpul o bază ideologică uniformizată și rigidă, de la care orice încercare de deviere era imposibilă de realizat.

În ceea ce privește sistemul instituțional al vieții culturale maghiare din Transilvania, acesta în mod evident era nevoit de a se adapta transformărilor ideologice. Fiecare instituție aparte a avut de suferit schimbări profunde. Marea majoritate a

instituțiilor și organizațiilor culturale însă nu dispunea de flexibilitatea necesară adaptării totale la noul curs ideologic, și astfel, în decursul acestor patru ani de tranziție, acestea s-au autodesființat ori au fost dizolvate de puterea politică. Astfel de cazuri s-au prezentat în fiecare domeniu al vieții culturale, dispărând o serie de instituții prestigioase de pe paleta culturală maghiară din Ardeal. Între acestea putem aminti teatrele maghiare din Satu Mare și Arad, societățile literare „Helikon” și de artă plastică Breasla „Barabás Miklós”, editurile Breasla Beletristică Ardeleană și „Méhkas” sau dintre instituțiile științifice renumite Universitatea „Francisc Iosif I”, Institutul de Studii Ardelene, Societatea Muzeului Ardelean, Societatea Maghiară de Cultură din Transilvania, Societatea Economică Maghiară din Transilvania și Societatea Carpatină Ardeleană.

Locul acestora a fost preluat parțial de o serie de noi forme instituționale culturale, precum: teatrele maghiare din Tîrgu Mureș, Sfântu Gheorghe, Baia Mare și Timișoara, formațiunea literară a Uniunii Scriitorilor Maghiari din România, forul general al Ateneului „Józsa Béla”, societatea studentescă a Colegiului „Móricz Zsigmond”, Universitatea „Bolyai”, Institutul Medico-Farmaceutic din Tîrgu Mureș, Institutul Maghiar de Artă etc.

În același timp, dintre vechile instituții culturale maghiare doar două au rămas existente: teatrele maghiare din Cluj și Oradea. Însă și aceștia au avut de suferit transformări profunde în ceea ce privește structura lor interioară și programul cultural-artistic.

Așadar, aducând o privire în ansamblu asupra perioadei 1944–1948, putem afirma că acest interval de timp relativ scurt a reprezentat cea mai mare cotitură istorică petrecută în secolul trecut în viața culturală maghiară din Transilvania. Epoca respectivă era marcată de cele mai profunde schimbări atât din punctul de vedere al ideologiei și al programului cultural general, cât și din punctul de vedere al sistemului instituțional legat de acesta. În timp ce, după sfârșitul primului război mondial, viața culturală a națiunii maghiare din Ardeal și-a putut păstra în continuare caracterul său specific în privința modului și a formei de reprezentare culturală, încercările asemănătoare în noile condiții de după cea de a doua mare conflagrație mondială au eșuat în totalitate. După anul 1944, viața culturală a maghiarimii din România, în scopul supraviețuirii și a asigurării continuității sale, urma să fie bazată pe noi principii și pe noi forme de instituții, preluate

direct din modelul sovietic. Astfel, diferitele domenii culturale maghiare s-au desprins de la direcția lor normală de dezvoltare, și s-au adaptat în mod treptat cerințelor ideologice ale regimului comunist. Iar prin aceasta, ele au pierdut independența lor față de viața politică, fiind intersectate tot mai mult de aceasta din urmă. Rolul deosebit de important al culturii în formarea mentalității colective și a viziunii despre sine a societății, începând din primii ani postbelici, a fost folosit de către puterea politică în scopuri propagandistice.

Soarta instituțiilor culturale care nu corespundeau acestei noi atribuții prescrise de către regim, era inevitabil desființarea și dispariția. Acesta este motivul pentru care, până în 1948 o serie de instituții culturale maghiare de mare prestigiu au fost dizolvate. Iar cele întemeiate după directivele regimului, în forma și în programul lor urmăreau strict tiparele ideologice impuse de către sovietici, și astfel, în majoritatea cazurilor, nu reprezentau valori cu adevărat înalte, principalul lor caracter fiind totodată temporaritatea.

Cu toate acestea însă, succesiunea diferitelor instituții culturale maghiare din Transilvania în deceniile dictaturii comuniste, a contribuit în mare măsură la păstrarea vitalității culturii maghiare ardelenesti, și după căderea regimului, a oferit baza principală pentru întoarcerea la formele tradiționale de reprezentare culturală, realizată prin lansarea procesului reorganizării instituționale a vieții culturale a minorității maghiare din România.